

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SZÁSZDI LEÓN-BORJA ISTVÁN**
ISTEN ELSŐ SZAVA AZ ÚJVILÁGBAN
- **CONSTANZA LÓPEZ LAMERAIN**
A HARMADIK LIMAI ZSINAT
ÉS AZ EGYSÉGES EVANGELIZÁCIÓS RENDSZABÁLYOK
- **ZAJTA LORÁND**
BRENTÁN KÁROLY HITRÉRÍTŐI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE
A PERUI ALKIRÁLYSÁG TERÜLETÉN
- **BABARCZI DÓRA**
EGY MAGYAR JEZSUITA PARAGUAYBAN
- **LUDOLF PELIZAEUS**
AZ „ÜRES FÖLD” FOGALMÁNAK SZEREPE CHILE MEGHÓDÍTÁSÁBAN
- **SZEMLE**
MENYHÁRT ÁGNES, SCHVÉD BRIGITTA KINGA,
VARGA MÁTYÁS GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

TARTALOM

Keresztben és célkeresztben. Szerzetesek és térítők Dél-Amerikában (Martí Tibor)	179
<i>Tanulmányok</i>	
Szászdi León-Borja István: Isten első szava az Újvilágban. A millenarizmus és az univerzális monarchia összekapcsolódása	183
Constanza López Lamerain: A harmadik limai zsinat és az egységes evangelizációs rendszabályok a perui egyháztartományban	211
Zajta Loránd: Brentán Károly hittérítői és tudományos tevékenysége a Perui Alkirályság területén	229
Babarczi Dóra: Egy magyar jezsuita Paraguayban. Limp Ferenc 1752–1753. évi levelei	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: Az arecayái felkelés. Fegyveres guaraní a határnál	277
Ludolf Pelizaeus: Az „üres föld” fogalmának szerepe Chile meghódításában	297
<i>Szemle</i>	
Magyar jezsuiták Brazíliában, 1753–1760 (Menyhárt Ágnes)	319
A Túpac Amaru-felkelés (Schvéd Brigitta Kinga)	323
Chilei küldetésben, 1956–1975 (Varga Mátyás Gábor)	328

Jelen számunkat szerkesztette: Martí Tibor

A harmadik limai zsinat és az egységes evangelizációs rendszabályok a perui egyháztartományban

Az 1582–1583-ban tartott harmadik limai tartományi zsinatra úgy tekintenek, mint a katolikus egyház dél-amerikai történetének egyik legfontosabb gyűlésére, ugyanis mind egyházszerkezeti kérdésekben, mind az egyháztartomány lelkiéletét szabályozó, az egyházi jogi korpusz alapját adó részletes rendelkezésekben nagy előrelépést jelentett.¹ A zsinat résztvevői alapvető fontosságú gyakorlati iránymutatást dolgoztak ki a limai érsekségi központú perui egyháztartomány nagy kiterjedésű területein élő, őslakos népek sikeres evangelizációjára, amelynek addigi hatékonysága évtizedek óta egyaránt foglalkoztatta az egyházi és a világi intézményeket. Az egyház számára az evangelizációs tevékenységtől elválaszthatatlan volt az őslakos kultúra és társadalom civilizálásának folyamata, mivel az egyházi vezetők úgy vélték, hogy az indiánoknak nemcsak a valódi hit szentségében kell részesülniük lelkük megváltása érdekében, hanem feltétlenül el kell sajátítaniuk és magukévá kell tenniük a hódítók által egyedülként helyesnek tartott európai életforma egyéb elemeit is. Ezen célok megvalósításához ki kellett dolgozni egy olyan stratégiát, amely illeszkedett az Újvilág társadalom-földrajzi sajátosságaihoz és az őslakos népek mindennapi életének jellemzőihez. Ez a törekvés Dél-Amerika esetében éppen a harmadik limai zsinat összehívásában és az ott született rendelkezésekben öltött testet.

Az evangelizáció mint a gyarmati politika központi feladata

Az Újvilág őslakos népeinek megtérítésére vonatkozó kérdés már a kolonizáció kezdetekor megjelent és a gyarmati korszak teljes idején meghatározó maradt. A térítés kezdete egybeesett a Kolumbusz első felfedezőútját közvetlenül követő időszakkal, amikor az újonnan meghódított területeken az egyház már intézményes formában is megjelent. Az újvilági területek felett adományozó bulláival (*Bulas de donación*) VI. Sándor pápa (1492–1503) a Katolikus Királyoknak gyakor-

¹ Jelen cikk a szerző korábbi írásának átdolgozott változata. López Lamerain, Constanza: El III Concilio de Lima y la conformación de una normativa evangelizadora para la Provincia eclesiástica del Perú. In: *Intus-Legere. Historia*, 5. (2011) 2. sz. 51–68.

latilag vallási ügyekben is teljhatalmat biztosított,² azzal a feltétellel, hogy az uralkodók új, a meghódított gyarmatokon élő alattvalói felveszik a katolikus hitet. Az említett pápai rendelkezések³ az amerikai területek feletti uralom legitimálásakor alapvető hivatkozási ponttá váltak a spanyol korona számára, és nagyban hozzájárultak hegemoniájának megszilárdításához az említett területeken. Emellett az őslakosok evangelizációjának és spanyol uralom alá hajtásának ideológiai alapjául szolgáltak, mivel a pápai rendelkezések hangsúlyozták a térítőtevékenység döntő fontosságát és kötelező jellegét.⁴

Ezen egyetemes vonatkozású egyházi döntések mellett azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a spanyol korona és a katolikus egyház kapcsolatát a 16. század elejétől a királyi patronátus (*Patronato Real*) intézményrendszere határozta meg. Ez a spanyol uralkodóknak juttatott, egyházi beneficium⁵ az Újvilág spanyol gyarmatainak megteremtette az egyházi és a világi hatalom egységét, mely révén a latin-amerikai egyházi ügyek hivatalosan és a gyakorlatban is államügyekké váltak.⁶

A fentebb felvázolt egyházi és ideológiai háttér ismeretében érthetővé válik a püspökségek szokatlanul gyors ütemű megszervezése a szubkontinensen, amelyhez 1546-ban további három független egyháztartomány alapítása járult: a Santo Domingó-i, amely alá az Antillák, a Karib-térség partvidéke, a mai Venezuela és Kolumbia területe tartozott; az északi területeken a Mississippitől a mai Guatemalaig húzódó mexikói; valamint a limai, amely Nicaraguától és Panamától a Tűzföldig az összes dél-amerikai spanyol terület egyházszerkezeti központja lett.⁷

A perui egyháztartomány szerveződésének folyamata a 16. század második felére jelentős előrehaladást mutatott; köszönhető ez elsősorban az első limai érsek, Jerónimo de Loaysa tevékenységének. A szervezeti konszolidáció leghatározottabb jele az első limai zsinat összehívása volt 1551–1552-ben.⁸ Az evangelizációs munkát komolyan megnehezítették a perui gyarmati területek sajátosságai. A nagy kiterjedésű és földrajzi szempontból változatos régiók nem kedveztek az egyházi hatalom kiterjesztésének, főként azon őslakos népcsoportok esetében,

2 Kolumbusz amerikai útjait követően a Katolikus Királyok (Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd) minél hamarabb legitimálni akarták a birodalom jelenlétét a már meghódított és még felfedezendő területeken, ezért folyamodtak a pápához adományozó bulláért, aki *apostolica auctoritas* jogkörében „a hit terjesztésének keresztény fejedelme” titulását adományozta a spanyol uralkodóknak. Ezen beneficiumok pápai jogköre az egyházjogban még a kora középkorban intézményesült. Lásd: Leturia, 1959; Hera, 1992.

3 A döntő fontosságú pápai dokumentumok közé tartozik az 1493. május 3-án kihirdetett *Breve Intercaetera* pápai béve. Lásd: Hernaez, 1879. 14.

4 Rojas Donat, 2002. 79. Lásd még: Sánchez Bella, 1993. 371–388.

5 II. Gyula pápának (1503–1513) Aragóniai Ferdinánd és az őt követő spanyol uralkodók számára az 1508. évi *Universalis Ecclesiae* bulla által adományozott beneficiuma. Hernaez, 1879. 26.

6 A gyakorlatban ennek az engedménynek meghatározó szerepe volt abban, hogy a latin-amerikai katolikus egyház közvetlenül kapcsolódott a világi politikai hatalomhoz az Indiák Tanácsa (*Consejo de las Indias*) intézményén keresztül, amely 1506. évi alapításától szabályozta a latin-amerikai gyarmatok életének egyházi kérdéseit. Lásd: Gutierrez de Arce, 1954; Egaña, 1958; Shiels, 1961; Barrientos Grandón, 2004; Albani, 2011.

7 Castañeda Delgado, 1992.

8 Bár a zsinat végül nem kapott sem pápai, sem királyi jóváhagyást, határozatai fontos referenciaként szolgáltak az elkövetkező konzíliumok számára; iránymutatásukkal élénkítették az egyházi tevékenységet és segítették az egyházszerkezet konszolidációját. Vargas Ugarte, 1953; Saranyana-Alejos-Grau, 1999.

amelyek távoli vidékeken, elszigetelten éltek. A helyzetet nehezítette a papok létszámában mutatkozó állandó hiány, főként a missziók vezetésére delegálható személyek tekintetében. Peru bizonytalan politikai helyzete szintén hátráltatta a térítőtevékenységet; a vidéki területeken továbbra is fel-fellángoltak a belső ellentétekből fakadó felkelések, amelyek miatt az egyházi ügyek gyakran háttérbe szorultak. Nem utolsósorban pedig az *encomienda*⁹ rendszere is nagyban akadályozta a pasztorációs munkát, hiszen gyakorlatában folytonosak voltak a visszaélések és az őslakosok túlzott munkaterhelése.

Ugyanakkor az amerikai területeken is egyre erőteljesebben érezhetővé vált az európai egyházreform-törekvések hatása: a trienti egyetemes zsinat (1545–1563) határozatai iránymutató jelentőségűek voltak egy, az egyetemes katolikus egyház megújítását célzó normarendszer kidolgozásában, és különösen relevánsnak bizonyultak a fiatal, evangelizációs problémákkal küzdő latin-amerikai egyház esetében. II. Fülöp spanyol király (1554–1598) ezért úgy rendelkezett, hogy a trienti zsinat határozatai kötelező jellegűek lesznek a korona teljes területén, ennek szellemében 1564-ben egy királyi rendelet törvényi szintre emelte a trienti zsinat vonatkozó határozatait.¹⁰

A trienti egyetemes zsinat határozatai hangsúlyozták, hogy a tartományi zsinatok szervezésével az egyház fennhatósága alá tartozó összes területen felgyorsíthatók az elrendelt reformfolyamatok,¹¹ ezért a spanyol uralkodó kötelezővé tette a konzíliumok összehívását a spanyol korona egész területén. Amerika esetében a második tartományi zsinatot Mexikóban (1565) és Limában (1567–1568) már az új egyházi normák konszolidációjára hívták össze.¹² Ekkorra jelentősen megnövekedett a latin-amerikai területeken felállított, érsekségnek alárendelt püspökségek száma; a meglévőkhöz csatlakozott a La Plata-i, a paraguayi, a Santiago de Chile-i és a La Imperial-i (székhelye a mai chilei Concepción), bár a cuzcói, nicaraguai és santiagói püspökségek ebben az időszakban még nem tartoztak illetékes érsekséghez.¹³ Noha ezek a zsinatok vitathatatlanul elősegítették a latin-amerikai egyház szerveződését, az említett területek földrajzi-társadalmi sajátosságaiból adódó nehézségek miatt rendelkezéseik hamarosan feledésbe merültek, és nem is vezették

9 A spanyol korona azon birtokosztási rendszere, amelynek keretében a Latin-Amerikába kitelepülő spanyolok használatra földeket és ahhoz tartozó indián munkaerőt kaptak. A törvény szerint a korona közvetlenül szabályozta az indiánok munkaidejét, ellátását és adókötelezettségeit, ám a gyakorlatban a rendszer sok visszaélésre adott alkalmat.

10 Ez a törvény vonatkozott mind a világi, mind az egyházi hatóságokra, hiszen a spanyol egyház patrónusként az uralkodó felelőssége volt a katolikus lelkiélet követésének előmozdítása a Spanyol Birodalom teljes területén. A királyi rendeletet (*Real Cédula*) idézi: Tejada y Ramiro, 1859. 1.

11 A 25. ülés határozata. Reformdekrétumok, II. fejezet: *Celébrese de tres en tres años sínodo provincial, y todos los años diocesana. Quiénes son los que deben convocarlas, y quiénes asistir.* In: *El sacrosanto y ecuménico Concilio de Trento*, 1857. 322–323.

12 A trienti zsinat döntése szerint területi zsinatokat háromévente kellett rendezni; ugyanakkor V. Pius pápa (1566–1572) latin-amerikai püspökségekre vonatkozó beneficiuma lehetővé tette, hogy ezeket az üléseket ötévente rendezzék, mivel összehívásuk nagyobb nehézségekkel járt az Újvilág távoli területein. Később XIII. Gergely pápa (1572–1585) hét évre terjesztette ki ezt az intervallumot, és végül 12 évenkénti rendszerességgel vált kötelezővé V. Pál pápa (1605–1621) alatt. Lásd: Durán, 1984. vol. 2. 347.

13 Tineo, 1990. 168.

be őket,¹⁴ ami egyértelművé tette, hogy az egyháztartományban zajló gyakorlati munka továbbra sem volt problémáktól mentes.

Ez a helyzet eredményezte a spanyol korona 16. század második felétől formálódó azon törekvését, hogy rendeletekkel szervezze át az újvilági területeinek politikai és adminisztratív gyakorlatát, és így korrigálja a korábban megmutatkozó hibákat. A trienti zsinat hatása ugyanakkor elkerülhetetlenné tette, hogy a spanyol korona újradefiniálja amerikai evangelizációs tevékenységét, és felülvizsgálja a korábbi időszakban az egyház által Latin-Amerikában alkalmazott módszereket. II. Fülöp 1568-ban ezen két célkitűzés megvalósításához egy *Junta Magna* létrehozását rendelte el, amely részletes instrukciókat adott a latin-amerikai területek egyházi életének újraszervezésére.¹⁵

A *Junta Magna* széles körű törvényalkotó munkát végzett, és rendelkezései nagymértékben befolyásolták a latin-amerikai egyházi ügyek alakulását.¹⁶ Az egyik legjelentősebb döntése az amerikai egyháztartományok püspökei számbeli növelése volt, emellett részletesen szabályozta a püspökök kötelezettségeit is, mint például a vizitációk rendszerességét. A trienti zsinat rendelkezéseivel összhangban a *Junta* döntött a tartományi zsinatok szabályos időközönkénti összehívásáról. Az uralkodó rendeletet hozott új iskolák és templomok alapításáról is, és újra szabályozta az egyházi tized kivetésének gyakorlatát. Az evangelizáció szempontjából legáttörőbb rendelkezés valószínűleg az a Jézus Társaságnak adott engedély volt, amely lehetővé tette, hogy a jezsuiták Új-Spanyolországban (a mai Mexikó) és a Perui Alkirályságban térítőtevékenységet folytassanak.¹⁷ A térítőmunka a latin-amerikai területeken még ugyanazon évben, 1568-ban meg is kezdődött.¹⁸ Végül a *Junta Magna* döntött a Szent Inkvizíció Szent Hivatalának (*El Santo Oficio de la Santa Inquisición*) felállításáról is az Újvilágban, amelynek segítségével a latin-amerikai hitélet ortodoxiáját kívánták megszilárdítani.

A trienti zsinat egyértelművé tette, hogy az egyháznak őrködni kell a hitélet egysége és tisztasága felett. Spanyolország esetében a királyi patronátus (*Patronato Real*) rendszere miatt a latin-amerikai gyarmatokon ennek kötelezettségviselője is a korona volt. Másfelől szükségesnek mutatkozott az Újvilágban élő spanyolok tevékenységének felügyelete is, a kivándorlók ugyanis gyakorta kevéssé keresztényi életet éltek, rossz példát mutatva ezzel az indiánoknak. Így az inkvizíció a társada-

14 A harmadik limai zsinat (1582–1583) megállapította, hogy a második zsinat rendelkezési nem emelkedtek tényleges jogerőre és feledésbe merültek. Ez szövegszerűen is megjelenik a harmadik zsinat első határozatában (*Primera Acción*). Idézi: Vargas Ugarte, 1952. Tom. I. 314.

15 Parker, 2001.

16 Fernández Terricabras, 2000.

17 Nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy a Jézus Társaságnak adományozott jogosítvány, amely engedélyezte latin-amerikai tevékenységét, a *Junta Magna* politikájának része volt, vagy pedig attól független határozat. Ugyanakkor ugyanazon évben a vonatkozó rendelkezések már meg is valósultak, ami arra utalhat, hogy egy korábbi keletkezésű királyi határozatot a *Junta* döntésével összhangban hivatalos törvényi szintre emeltek.

18 Az első jezsuiták Perui Alkirályságba érkezéséről részletesen lásd: Nieto Vélez, 2002; Mateos, 1947. A Jézus Társaság perui történetére alapvető referenciamunka: Vargas Ugarte, 1963–1965; Egidio López, 2004.

lom egésze felett gyakorolt ellenőrzés eszközévé vált, s egyúttal az erkölcsös viselkedési szabályok betartásának kontrollintézménye lett.¹⁹ A fentebb összefoglalt tényezők mind szerepet játszottak abban, hogy rövid időn belül, 1569-ben létrejött az inkvizíció hivatala Mexikóban és Limában,²⁰ majd 1610-ben Cartagena de las Indiasban is.²¹ Kétségtelen, hogy az inkvizíció latin-amerikai megjelenése II. Fülöp újjászervező politikájának tudatos részét képezte; az ortodoxia fontosságának hangsúlyozása egybecsengett a monarchia Latin-Amerikára vonatkozó egyházpolitikai céljaival, az evangelizáció szempontjából ugyanis döntő fontosságúnak bizonyult, hogy az indiánokat a helyes vallási tanokra neveljék, és mindennapi életüket eretnekségektől és kihágásoktól mentes mederbe tereljék.

A spanyol monarchia alapvető célja – Amerika felfedezésétől kezdve – az őslakos társadalom evangelizációja volt, de 1580 körül, csaknem egy évszázadnyi gyarmati uralom után ez a célkitűzés még mindig nem valósult meg a maga teljességében. Az 1580-as évek elejére Francisco de Toledo alkirály 1580-ban történt lemondása, valamint Jerónimo de Loaysa érsek halála miatt a spanyol uralkodónak új jelölteket kellett választania a perui egyházi és világi hatalmi szervezet élére is. Az új alkirály Martín Enríquez de Almansa lett, míg az új érseki kinevezést Toribio de Mogrovejo kapta;²² mindketten 1581-ben érkeztek a Perui Alkirályság központjába. Az új alkirályt és az érseket II. Fülöp már kinevezésükkor egy harmadik tartományi zsinat mielőbbi megszervezésével bízta meg. Az egyházi gyűlés végül 1582. augusztus 15-én kezdődött, ülésén részt vettek Quito, La Imperial (a mai chilei Concepción), Cuzco, Santiago de Chile, Tucumán, Charcas y La Plata püspökei is.²³ A zsinat tagjai között az alkirály mellett jelen voltak még a parókiák előljárói, a városi tanács tagjai, a szerzetesrendek képviselői, valamint a konzulens teológusok. Közülük aktivitásával kiemelkedett José de Acosta jezsuita páter,²⁴ aki a zsinat egészének emblematisztikus figurájává vált.

19 Undurraga Schuler–Gaune, 2014.

20 Az inkvizíció limai működését részletesen ismerteti: Medina, 1956; Millar Carvacho, 1998; Maqueda Abreu, 2000.

21 A stratégiai jelentőségű regionális központokban való intézményi megjelenésük azzal is járt, hogy tevékenységük főként az urbanizált területekre terjedt ki, és nem volt egyházkormányzati hatalmuk a vidéki indián közösségek felett. Lásd: Burgaleta, 1999.

22 Toribio Alfonso de Mogrovejo y Robledo 1538-ban Valladolidban született és 1606-ban Peruban halt meg. 1581-től haláláig állt a limai érsekség élén, 1726-ban szentté avatták. Kiemelkedő apostoli tevékenysége miatt a legjelentősebb amerikai főpapok között tartják számon. Levillier, 1920; Rodríguez Valencia, 1957; Grignani, 2009.

23 Fray Pedro de la Peña, Quito püspöke és Sebastián de Lartaun, Cuzco püspöke a zsinat alatt hunytak el. Martín Enríquez alkirály is 1583-ban halt meg, utóda Cristóbal Ramírez, a Perui Királyi Audiencia első bírája lett. A zsinat résztvevőinek teljes jegyzékét tartalmazza annak első határozata. Lásd: Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 320–321.

24 José de Acosta jezsuita páter (1540–1600) 1571-ben érkezett Limába, ahol fontos térítőtevékenységet folytatott. Emellett, mivel érdeklődött Peru történelmi-társadalmi sajátosságai iránt, tanulmányozta az indián népek kultúráját. Kutatási eredményeit *Historia natural y moral de las Indias* című munkájában tette közzé. Gyakorlati evangelizációs tevékenységének tapasztalatait egy részletes teológiai értekezésben, a *De procuranda Indorum salutē*ban összegezte, amely pontos leírása az alkirályságban folyó missziós munkának, és emellett konkrét javaslatokat is megfogalmazott a nehézségek leküzdésére. José de Acostának tulajdonítják a harmadik limai zsinat aktáinak szerkesztői munkáját is; a zsinat tevékenységében konzulensként

A harmadik limai zsinat és rendelkezései az őslakosok evangelizációjáról

A harmadik limai zsinat olyan széles körű egyházi jogi kodifikációs tevékenységet végzett, amelynek fő célja az egyház újjászervezése, az őslakos társadalom evangelizációja és a spanyol gyarmati társadalomba történő végleges integrációja volt. A konzílium által megállapított, evangelizációs tevékenységgel kapcsolatos alaptételek a teljes gyarmati időszak egyházi gyakorlatában érvényesek maradtak.

A zsinat legelső rendelkezése az egységes hitoktatási tananyag meghatározása volt, hiszen ennek szükségessége már évtizedekkel korábban bebizonyosodott; mind Loayza érsek *Instrucciones* című műve,²⁵ mind az általa összehívott két korábbi zsinat határozatai rámutattak, mennyire visszavetette a missziós tevékenységet a hitoktatás elméleti egységének hiánya. Ez a fragmentáltság magyarázható a latin-amerikai gyarmatok bizonyos jellegzetességeivel, mint a már sokat emlegetett nagy területi kiterjedés, a bennszülött népek szétszórtsága és különösen a misszionáriusok indián nyelvismeretének hiánya. Ezen nehézségek leküzdésében döntő fontosságúvá vált a hitoktatás egységes módszertanának kidolgozása. A megoldást végül egy részletes és gyakorlati pasztorációs útmutatás létrehozása jelentette, amely a teljes perui egyháztartományra érvényes volt. A harmadik limai zsinat résztvevői megszerkesztették azt a katekizmust, a *Doctrina christiana y catecismo para la instrucción de los indios*, amely 1584-ben jelent meg és egységesítette az indiánok hitoktatásának alapjait. Emellett a nyelvismeret hiányából fakadó nehézségek leküzdése végett elrendelték, hogy a hitoktatás a perui őslakosok nyelvén folyjék,²⁶ a katekizmust kecsuára és aymarára is lefordították. Ezen határozatok eredményeként először állt az egyház rendelkezésére egy, a teljes érseki tartományra vonatkozó egységes evangelizációs alapmunka, ami kétségkívül a zsinat egyik legfontosabb eredménye lett. A konzílium résztvevői azt is szabályozták, milyen vallási ismeretekkel kell az indiánoknak bírniuk ahhoz, hogy szentségekben részesülhessenek. Mindazonáltal a krisztusi hit terjesztéséhez elsősorban a hitbeli alaptételek világos ismeretének szükségességét hangsúlyozták. A zsinat foglalkozott azzal is, hogy mi a legjobb módja a katolicizmus átadásának. Lehetőleg a templomokban történjen, de egyéb alkalmakkor is lehetőség kínálkozik rá, amikor a közösség összegyűlik: „A parókiák lelkipásztorai saját példájukon keresztül is tanítsák a népnek a keresztény hitet, legalább vasárnaponként és ünnepek alkalmával gyűjtsék össze a fiatalokat és a szolganépet, és példával legyenek a családfelelőknek, akik felelnek az Úr előtt családjukért, gyermekeikért, rabszolgáikért és egész házuk népéért. Ezért igyekezzenek, hogy azok illőn éljenek, annak szabott idejében

lens teológusként vett részt. Feltételezhetően szintén Acosta a szerzője annak a katekizmusnak, amely a zsinat vonatkozó rendelkezései nyomán született. Lisi, 1990. 80. José de Acosta életét és tértítmunkáját részletesen ismerteti: Lopetegui, 1942; Burgaleta, 1999; Huys, 1997.

25 Jerónimo de Loayza 1545-ben jelentette meg *Instrucción para curas de indios* című művét, amelyben már szerepelnek az evangelizációs munkának a következő évtizedekben egyre inkább kibontakozó és fontosá váló alaptézisei. A teljes szöveget lásd: Vargas Ugarte, 1952. Tom. II. 339.

26 Az indián nyelvek ismeretének fontosságára a tértítmunkában ismételtelen felhívja a figyelmet a II. határozat 6. fejezete: *Que los yndios aprendan en su lengua las oraciones y doctrinas*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 325.

gyónjanak, ismerjék teljességgel a hit alapjait, és a gyülekezet tagjaként rendszeresen járjanak templomba, ahol imádkozzanak és hallgassák az Úr szavát, nehogy az tör-ténjék velük, amire a Szentírás figyelmeztet, tudniillik hogy a fiak romlásával bünteti az Úr atyáikat.²⁷

A még nem katolizált őslakosok esetében a zsinat kiemelte annak fontosságát, hogy a hit alapjait kezdetektől világosan, a nyelvismeret hiányából fakadó félre-értésektől mentesen sajátíthassák el, és így biztos tudással rendelkezzenek a kato-licizmus alaptételeit illetően. A zsinat résztvevői azt is hasonlóan fontosnak tartot-ták, hogy a hitoktatás a mindennapi élet szerves részévé váljon, ezért is emelték ki a közösségben való oktatás jelentőségét.

A szentségekben való részesülés kérdése ugyanakkor az evangelizáció kezdetétől intenzív vitákat váltott ki. Amellett, hogy a harmadik limai zsinat megállapí-totta a szentségekhez való járuláshoz szükséges hitismeret alapszintjét, vonatkozó határozatai a meglévő, nem mindig helyes gyakorlat korrigálására is irányultak. A keresztség esetében például kötelezővé tették a keresztszülők jegyzékbe vételét, hogy ily módon is hivatalossá váljanak a rokoni kapcsolatok. Szintén előírták a ke-resztény nevek használatát a keresztségben, így még hangsúlyosabbá vált a rítus-nak a hispán kultúrába is integráló mozzanata, a szakítás a pogány hagyományok-kal, valamint megelőzhetővé lett az a gyakori jelenség, hogy kellő írásos adminiszt-ráció hiányában az indiánok többször keresztelkedtek: „Hogy megelőzzük annak hibáját, hogy a keresztény névvel nem rendelkező indiánok többször keresztelkedje-nek és kössenek házasságot, teljességgel meg kell tiltani a bálványimádó és pogány indián nevek használatát; és mind olyan nevet kapjanak a keresztségben, ami a ke-reszténységben elfogadott és általános, és kötelezettek legyenek azt használni egy-más között is. Hogy egymás közt magukat megkülönböztethessék, második kereszt-névnek a férfiak használják apjuk nevét, s a nők az anyjukét.”²⁸

A házasság szentségével kapcsolatban szintén az indián szokások felszámó-lásának fontosságát hangsúlyozták, hiszen azok ellentétesek voltak a katolikus hitté-telekkel. A zsinat kifejezetten megtiltotta a testvérek vagy más vérrokonok házassá-gát, aminek szokása ennek ellenére továbbra is fennmaradt az indián közösségek-ben.²⁹ A zsinat résztvevői rendelkeztek egyéb jellemző esetekről is, például arról, mi a teendő, ha a házastársak egyike már katolizált, a másik viszont még nem: „Akik már házasként térnek meg hitünkre, de férjük vagy feleségük még a hitetlenség álla-potában leledzik (...) ha a hitetlen fél tanúbizonyságát adja, hogy megtérne, a már keresztény házastárs már semmi módon nem házasodhat össze másik személlyel, hanem ki kell várnia hűségben házastársa keresztség általi megváltását.”³⁰

27 II. határozat, 5. fejezet: *Que los curas instruyan la gente ruda*. Uo.

28 II. határozat, 11. fejezet: *De los nombres de los indios*. Uo. 327.

29 A szentségek témájának az indiánok mindennapi életére való alkalmazása kapcsán érdemes kiemelni az indiánok pappá szentelésének kérdését. Erről egymásnak gyökeresen ellentmondó vélemények ütköztek a visszatérő vitákban. Lásd például: Duve, 2010; Lundberg, 2008.

30 II. határozat, 10. fejezet: *Que se ha de hacer cuando de los infieles casados el uno se convierte y el otro no*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 326–327.

A rendelkezésekből kitűnik, hogy az egyháztartomány egészére vonatkozó evangelizációs szabályok fő célja az indián közösségekben még mindig jellemző pogány szokások felszámolása volt, aminek eléréséhez főleg az istenfélő élet és különösképpen az egyházi szentségek fontosságának oktatását vélték a legcélravezetőbbnek. Szükségeseznek tartották bebizonyítani az indiánoknak, hogy a katolikus hit rítusai nem összeegyeztethetők régi hitük szertartásaival. A liturgia szabályozásának szándéka egybeesett ezzel a céllal, hiszen a hitélet ceremoniális külsőségei által az indiánok közvetlenebb kapcsolatba kerülhettek a vallással, ezért részletesen szabályozták ezt a kérdéskört is: *„Ismert és tudott dolog, hogy az indiánokat az Úr megismerésére és tiszteletére leginkább a vallás külsőséges ceremóniái és a liturgia kellékei vonzzák, így a püspökök és a papok is arra igyekezzenek, hogy minden szertartást a lehető legnagyobb tökéletességgel és pompával végezzenek, ezért törekedjenek, hogy a templomban legyenek tanult kántorok, és illő alkalmakkor zenés mise, fúvós és egyéb hangszerekkel. Erről rendelkezzenek a püspökök oly módon, melyet az Úr nagyobb dicsősége és a lelkek épülése szempontjából helyesnek tartanak.”*³¹ A fenti útmutatás hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a hitélet külsőségeinek részletes megtervezésével a vallással ismerkedő őslakosokban a vizuális benyomások és szimbólumok alapján is tudatosodjék a szentség közelsége a szertartások során.³²

A zsinat egy másik, a pogány papok és kuruzslók elkülönítésére³³ vonatkozó rendelete is azt jelzi, milyen fontosságot tulajdonítottak annak, hogy a hit alapjait a lehető legegyszerűbben tanítsák az indiánoknak, ugyanakkor minél távolabb tartsák őket a még fennmaradó pogány szokásoktól, amelyek károsak a katolizálás sikeressége szempontjából: *„Meg kell tisztítsuk a keresztény hitet minden gonosz pogányságtól, melyet a kuruzslók és a Sátán más szolgálói egyfolytában növelnek, hiszen akkora a gonoszságuk és a hazugságuk, hogy egy nap alatt tönkreteszik, amit az Úr szolgálói egyévi munkájukkal végeztek; ezért elrendeljük, hogy az összes pogány kuruzslót egy helyre gyűjtsék össze és ott tartsák bezárva, hogy pogányságaikkal és beszédükkel ne mételyezzék meg a többi indiánt.”*

A régi és az új vallás gyakorlásának határozott térbeli elkülönítésével hatékonyabbá vált az evangelizációs munka, és jobban kibontakozhatott az egységes hitoktatás, amelynek alapjait szintén a zsinat vetette meg.³⁴ Ugyanakkor a rendelkezések arra is rámutattak: az evangelizáció mellett hasonlóan fontosnak tartották, hogy az őslakosok a gyarmatokon intézményessé váló hispán kultúra elemeit is elsajátítsák. Ez a kettős pedagógiai cél vezetett ahhoz a rendelkezéshez, amely előírta a kifejezetten indiánoknak fenntartott iskolák alapítását, ahol elsajátíthatják az európai életmód alapjait: *„Az indián gyülekezetek papjai igen nagyon viseljék szívükön az indián iskolák működését, és hogy azokban tanítsanak olvasni, írni és minden egyéb szükségeset, és elsősorban törekedjenek arra, hogy az indiánok jól megtanulják nyelvünket. Ügyeljenek a papok arra, hogy az iskolák működése örven ne éljenek vissza a gyerekek munkájával és szolgálatával, ne küldjék őket szénáért vagy tűzifáért,*

31 V. határozat, 5. fejezet: *Del cuidado del culto divino*. Uo. 374.

32 Urbano, 1993. 7–30.

33 Lásd: García Cabrera, 1994; Mills, 1994, 1997.

34 Armas Medina, 1952. 101–129.; Estenssoro, 2003.

*mert lelkiismeretük felel a rábízott lelkekért. Ugyanígy tanítsák a keresztyén hitet a leányoknak is, és ne fogják őket szolgálómunkára, hanem az oktatás végeztével idejében bocsássák haza őket, hogy szolgálják és segítsék szüleiket, akiknek tisztelettel és engedelmisséggel kötelesek tartozni.*³⁵

A mindennapi hitéletre vonatkozó tételek kapcsán, amelyeket püspöki rendeletekkel is szándékoztak szabályozni, ki kell emelnünk, hogy a püspök személye a latin-amerikai evangelizáló és civilizáló folyamat kulcsfigurájaként határozható meg,³⁶ kinek elsődleges feladata az evangélium hirdetése a hívek körében, ám emellett kötelessége volt a klérus felügyelete és a püspökség egyházi életének megszervezése is. Így a püspöknek naprakész információval kellett rendelkeznie a püspökségben történekről, hiszen bármilyen probléma vagy nehézség felmerülésekor személyes felelősséggel tartozott a megoldásért. Emellett alaposan ismernie kellett az indián közösségeket és megszerveznie az ott végzett térítőmunkát. Emiatt kiemelkedő fontosságúvá vált a rendszeres püspöki pasztorációs látogatások törvénybe iktatása, aminek szintén a zsinat határozatai adtak végső formát.³⁷

Pontosan a püspöki vizitációk kapcsán szembeötlő a perui érseki tartomány egyik jellegzetessége. A változatos, sokszor szélsőséges klíma és földrajzi táj nagyban megnehezítette a vizitációk lebonyolítását, mivel a körülmények nem kedveztek a prelátusok utazásának a kiterjedt térség elszórtan elhelyezkedő püspökségeibe. Ezek a nehéz feltételek nemcsak a vizitációkat, hanem általában az egész térítőmunkát hátráltatták. A helyi jellegzetességek figyelembevételével a püspökök gyakran az általuk alkalmasnak tartott, gondosan kiválasztott lelkészek hatáskörébe delegálták a feladatokat. A fenti sajátosságok ismeretében, valamint annak tudatában, hogy nagy figyelmet kívántak fordítani az evangelizálandó területekre, a harmadik limai zsinat határozatban döntött arról is, hogy az indián területek parókiái nem maradhatnak betöltetlenül: *„Hogy lelkipásztor hiányában a gyülekezet ne széledheszen szét, törekedjenek a püspökök arra, hogy az indián falvak parókiái ne maradjanak üresen, és ha nem találnak olyan papokat, akik ismerik az indián nyelveket, és készek a szolgálatra, akkor is küldjenek olyan lelkipásztorokat, akikre rábízhatnak minden sürgős teendőt.*”³⁸

A gyülekezet megszervezéséhez kapcsolódóan a zsinat határozatban rögzítette azt is, hány indián hívő tartozék egy parókiához,³⁹ és intette a papokat arra, hogy ne lépjék túl munkabírásuk határait a gyülekezet nagyságát illetően. E kérdés különös jelentőséggel bírt az Újvilágban, hiszen – ahogy korábban is említettük – az egyház szinte állandó paphiánnyal küszködött az evangelizációs feladatok elvégzése terén: *„Tisztelettel kérjük a püspököket, hogy ne egyezzenek bele abba, hogy*

35 II. határozat, 43. fejezet: *De las escuelas de los muchachos indios*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 341.

36 Polo Rubio, 2001. 491–502.

37 Mora Mérida, 1980. 59–67.; Traslosheros, 2014. 33–36.

38 II. határozat, 40. fejezet: *Que se provea a las doctrinas vacas de los indios*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 309.

39 Ez a szabályozó rendelkezés a trienti zsinat elveit követte. A limai zsinat 21. ülésén a reformdekrétumok körében iránymutatást adott arról is, mekkora gyülekezete lehet egy lelkipásztornak. IV. fejezet: *Cuando se han de nombrar coadjutores para la cura de almas. Prescribese el modo de erigir nuevas parroquias. El sacrosanto...* Uo. 231–232.

egy pap nagyobb számú gyülekezetet szolgáljon, mint amennyit munkája elbír a hit-élet napi teendőinek összességével és egyéb teendőivel, amit a liturgia előír. (...) Itt figyelmeztetünk arra az Újvilágban gyakori és káros lelkipásztori hibára is, hogy sok pap igen nagyszámú indián lelki gondozását végzi, akik egymástól is távoli helyeken élnek, és így lehetetlenség hitbéli oktatásukat, a szentségek kiszolgáltatását és lelki vezetésüket kellően megvalósítani, pedig ezen indiánoknak legnagyobb szüksége lelkipásztoruk állandó jelenléte, hiszen lelki gyermekei ők az Úr törvénye szerint.”⁴⁰

A hit alaptételeinek kérdésében a zsinat alapvető fontosságúnak tartotta, hogy a papság mindennapi munkája során is méltóságot sugározzon, és személyes példával járjon elől a jámbor és istenfélő viselkedésben,⁴¹ mivel a hit képviselői kapcsán az indiánok könnyen a nem példás magatartást is a vallásos élethez tartozónak vélhették. A zsinat tehát úgy rendelkezett, hogy az indiánokat különítsék el azoktól a spanyol egyházi és világi személyektől, akik nem élnek erényes életet vagy felhagytak a hit gyakorlásával: „Azok, akik felhagytak a vallásos élet gyakorlásával, nem maradhatnak a püspökök kegyében, így nem kaphatnak semmilyen beneficiumot és egyházi tisztséget, és nem taníthatják az indiánokat, ugyanúgy, mint azok sem, akiket nem talált alkalmasnak a Szentszék és feletteseik, vagy nem egy prelátus alá rendelve érkeznek vidékünkre. Hanem a bizonyítottan bűnösöket büntetésben is kell részesíteni.”⁴²

Az evangelizációt végző papsággal kapcsolatban a zsinat jelezte a kellő felkészítő oktatás fontosságát is, azt, hogy a leendő latin-amerikai lelkipásztorok olyan képzésben részesüljenek, aminek segítségével megfelelően tudják végezni munkájukat az Újvilág sajátos körülményei közepette is. A zsinat szemináriumok és papi oktatási központok alapításával kívánta orvosolni a képzés területén mutatkozó hiányosságokat, ahogyan azt a trienti zsinat is előírta.⁴³ A harmadik limai konzílium így a papi szemináriumoknak az egyháztartományban történő sürgős létrehozásáról rendelkezett: „Mivel a szent trienti zsinat, más dolgok között, melyekkel szintén foglalkozunk a jelen tartományi zsinaton, különös fontossággal elrendelte a szemináriumok alapítását, amit a részt vevő atyák (vagy jobban mondva, a Szentlélek sugallata) oly nagyon támogattak; és világos és ismert, hogy egy egyház, sem egyháztartomány nem szenved nagyobb szükségét ezen bölcs gyógyírnak, mint az Indiák fiatal egyháza, amely nagy figyelemmel kell gyarapítsa az Evangélium vetését, hogy terjessze a krisztusi hitet; (...) Ezért jelen szent zsinat, elismerve ez irányú kötelezettségét, kéri az Úr kegyelmét a püspökökre és minden előljáróra, hogy lelkükbe oltsa annak feladatát, hogy igyekezzenek minél hamarabb egyházukban a mondott szemináriumokat megalapítani.”⁴⁴

40 III. határozat, 11. fejezet: *A que numero de indios se aya de dar cura propio*. Uo. 348.

41 Az egyházi reform ezen szigorú normaközpontú megközelítése a trienti zsinat szellemiségét követi. Ditchfield, 2013. 15–31.

42 III. határozat, 10. fejezet: *Que a los apostatas y que han dexado el ynstituto de religión no se les den doctrinas de indios*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 347. Lásd még: Po-Chia Hsia, 1998; Prosperi, 2008; Minnich, 2008.

43 Lásd: Marcocchi, 2000; Vizuete Mendoza, 2014; Pérez Puente, 2016.

44 II. határozat, 44. fejezet: *Del colegio seminario*. Vargas Ugarte, 1951. Tom. I. 341.

A szemináriumok alapítása kimagaslóan fontos kezdeményezés volt, ami az elkövetkező évtizedekben akkor sem veszített lendületéből, amikor már egyéb – főként szerzetesrendek irányítása alatt álló – képzési központok is megjelentek. Szintén a Perui Alkírályság helyi jellegzetessége volt, hogy ezen oktatási intézmények mindegyikében megtalálható az indán nyelvek oktatása, melyek ismerete kötelező volt a missziós tevékenység résztvevői számára.⁴⁵

A harmadik limai zsinat rendelkezései általában közvetlenül kapcsolódtak az evangelizációs tevékenység megszervezéséhez. Ezt jelzi a magát a térítőtevékenységet hétköznapi szinten szabályozó rendelkezések kimagasló száma is, például: „Ne fogadjanak el ajándékot az indiánoktól, mikor azok bérmálkoznak”,⁴⁶ „Az indiánok soron kívül is gyónhassanak”,⁴⁷ „Ne fogadjanak el juttatást az indiánoktól a szentségek kiszolgáltatásáért”,⁴⁸ „Semmilyen pap ne hagyja el indián gyülekezetét, míg nincs kijelölt utódja”,⁴⁹ „Juttassanak papot azoknak, akik a bányákban vagy obraje⁵⁰ keretében dolgoznak”,⁵¹ „Az indián parókiáknak és kórházaknak fenntartott három kilencedről”,⁵² „A hitéleti vétkek az indián gyülekezetekben is büntetendők”,⁵³ „A papok nem kezdhetnek indiánok térítésébe megfelelő egyházi engedély nélkül”,⁵⁴ „A papok nem szerezhetik meg az elhunyt indiánok vagyont”,⁵⁵ „Azon papok büntetéséről, akik engedély nélkül indiánokat dolgoztatnak vagy harácsolnak”.⁵⁶ Ezen általános rendelkezések áttekintése egyértelművé teszi, hogy a zsinat egységes evangelizációs szabályzatot célzó határozatai nemcsak magukra az indián közösségekre vonatkoztak, hanem minden pasztorációs feladatot végző egyházi személyre is. Így egyértelművé válik, hogy a spanyol korona és a latin-amerikai egyház megújulást célzó politikája a gyarmati társadalom egészére kiterjedt.

Összegzés

A latin-amerikai őslakos népek evangelizációjának feladatát a területek meghódításának kezdetétől a spanyol korona saját hatáskörébe vonta, mivel ennek sikeres végrehajtása biztosította a szubkontinens feletti spanyol uralom legmagasabb szintű legitimitációját. A térítőtevékenység a hivatalos állami politika fontos kiegészítőjévé vált, emellett a pápa révén a spanyol uralkodóknak juttatott királyi patronátus

45 Zimmermann, 2006. 319–356.

46 II. határozat, 13. fejezet.

47 II. határozat, 15. fejezet.

48 II. határozat, 38. fejezet.

49 II. határozat, 41. fejezet.

50 Az obraje a latin-amerikai gyarmati ipar jelensége, a spanyol vállalkozók által alapított kisebb manufaktúrákban, jellemzően indián munkaerő foglalkoztatásával, versenyképes árú és minőségű textilipari termékeket állítottak elő.

51 III. határozat, 12. fejezet.

52 III. határozat, 13. fejezet.

53 III. határozat, 14. fejezet.

54 II. határozat, 7. fejezet.

55 II. határozat, 9. fejezet.

56 II. határozat, 5. fejezet.

benefíciuma értelmében a korona feladata volt az amerikai gyarmatok egyházi ügyeinek felügyelete, aminek következtében az egyház a gyarmati korszak egészében alárendelődött a politikai hatalomnak.

A sajátos körülmények döntő szerepet játszottak a latin-amerikai egyház gyors intézményesülésében, mind az egyházi hierarchia konszolidációja, mind a szerzetesrendek megjelenése tekintetében, mivel az intézményi alapok megszilárdítása tette képessé az egyházat arra, hogy szembenézzen a hatalmas feladattal, amit az Újvilág katolizálása jelentett. Az újonnan meghódított területek sajátosságaival szembesülve azonban egyértelművé vált, hogy elkerülhetetlen a hatékony evangelizációs módszerek kidolgozása, amelyek megoldást jelenthetnek a különböző latin-amerikai régiók helyi adottságaiból fakadó kihívásokra. Az egyházi és a világi hatóságok között elhúzódó vita folyt a gyakorlatban alkalmazható missziós eljárásokról. A tartományi zsinatok alkalmas fórumként szolgáltak az egyházi álláspont kialakításához, mivel a püspökök ismertethették az egyházmegyéjükben végzett munkájuk valós tapasztalatait.

A szembeötlő eredmények ellenére a 16. század végére a térítőtevékenység hiányosságai egyre egyértelműbbé váltak; ennek legnyilvánvalóbb jele az volt, hogy az indián népességet teljességében még nem sikerült evangelizálni. Sok indián a kereszténység felvétele után visszatért régi vallásához, e szokást, illetve a régi vallás gyakorlatát nagyon nehezen tudta véglegesen felszámolni az egyház. Ebben a helyzetben II. Fülöp egyházpolitikájának fő célja az evangelizáció újraszervezése volt annak érdekében, hogy a korábbi hibákat elkerüljék. Az 1563-ban véget ért trienti zsinat határozatai új irányt szabtak az egyház latin-amerikai működésének is, és a spanyol uralkodó igyekezett minél gyorsabban alkalmazni azokat a spanyol gyarmatok egyházpolitikai gyakorlatában.

Kétségtelen, hogy a harmadik limai zsinat összehívása is ennek a tudatos politikának a részét képezte, hiszen a tanácskozás fórumot biztosított a trienti zsinat újító elvi iránymutatásainak és a perui egyháztartomány addigi missziós tapasztalatainak összevetésére. A harmadik limai zsinat új szervezeti alapot teremtett az egyházi ügyeknek és kidolgozta azt a fontos evangelizációs szabályrendszert, amely azután hosszú időre alapvető fontosságúvá vált a mindennapi pasztorációs tevékenységben. A zsinat rendelkezéseinek fő célja a hitéleti egység megteremtése volt, amit a hitoktatás egységesítésével, egy közös katekizmus összeállításával és a fő indián nyelvekre történő lefordításával kívántak elérni. Másrészt felvették a harcot a pogányság fennmaradt szokásaival, különösen hangsúlyozva a szentségek, a vallásos szertartások külsőségei megtervezésének és a missziós tevékenység térbeli elkülönítésének fontosságát, valamint meghatározták a szentségek felvételét megelőző kötelező hitoktatás tartalmi elemeit.

A helyi papságnak, élén a püspökökkel, megfelelő oktatást kellett kapni az Újvilágban végzett pasztorációs munka ellátásához. Ezért a zsinat részletesen rendelkezett az egyházi személyek felelősségéről, ugyanúgy, mint a missziós munka legcélravezetőbb módjáról. Ez a részletezés jelentkezik azokban a nagyszámban született határozatokban, amelyek a missziós munkát szabályozták, és amelyek egyúttal a gyarmati hatóságok arra irányuló törekvését is tükrözik, hogy megszün-

tessék azokat a korábbi hibákat, melyek akadályozták az evangelizációs célkitűzések teljesítését.

A harmadik limai zsinat vitathatatlanul olyan hivatalos egyházszerkezeti eseménynek tekinthető, mely referenciaértékű rendelkezéseivel biztos alapot teremtett a latin-amerikai evangelizációs tevékenység számára. A zsinat rendelkezéseinek eszmei öröksége egészen a spanyol gyarmati uralom végéig nyomom követhető, ami arról tanúskodik, hogy – legalábbis elméleti szinten – a konzílium az egyháztartomány alá tartozó püspökségek vallási életének megszervezéséhez kiindulópontként szolgált.

Fordította: Virágh Anna

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Durán

1984 Durán, Juan Guillermo: *Monumenta catechetica hispanoamericana (Siglos XVI–XVIII)*. Vol. 1–2. *Siglo XVI*. Buenos Aires, 1984.

El sacrosanto y ecuménico Concilio de Trento

1857 *El sacrosanto y ecuménico Concilio de Trento*. Traducido al idioma castellano por Don Ignacio López de Ayala. Agrégase el texto latino corregido según la edición auténtica de Roma, publicada en 1564. Paris, 1857.

Hernaez

1879 Hernaez, Francisco Javier: *Colección de bulas, breves y otros documentos relativos a la iglesia de América y Filipinas*. Tom. 1. Bruselas, 1879.

Tejada y Ramiro

1859 *Colección de cánones y de todos los concilios de la iglesia de España y de América*. Traducción castellana con notas e ilustraciones Tejada y Ramiro, Juan. Tom. IV. Madrid, 1859.

Tineo

1990 Tineo, Primitivo: *Los concilios limenses en la evangelización latinoamericana*. Pamplona, 1990.

Vargas Ugarte

1951–1954 Vargas Ugarte, Rubén: *Concilios limenses (1551–1772)*. Tom. 1–2. *Texto de las Actas conciliares y Documentos aclaratorios*. Tom. 3. *Historia*. Lima, 1951–1954.

2. Szakirodalom

Albani

2011 Albani, Benedetta: Nuova luce sulle relazioni tra la Sede Apostolica e le Americhe. La pratica della concessione del „pase regio” ai documenti pontifici destinate alle Indie. In: *Eusebio Francesco Chini e il suo tempo. Una riflessione storica*. Ed.: Ferlan, Claudio. Trento, 2011. 83–102.

Armas Medina

1952 Armas Medina, Fernando: *Evolución histórica de la doctrinas de indios*. Sevilla, 1952.

Barrientos Grandón

2004 Barrientos Grandón, Javier: *El gobierno de las Indias*. Madrid, 2004.

Burgaleta

1999 Burgaleta, Claudio: *José de Acosta S. J. (1540-1600)*. Chicago, 1999.

Castañeda Delgado

1992 Castañeda Delgado, Paulino: *La jerarquía de la Iglesia en Indias. El episcopado americano, 1500-1850*. Madrid, 1992.

Ditchfield

2013 Ditchfield, Simon: Tridentine Catholicism. In: *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation*. Eds.: Bamji, Alexandra-Janssen, Geert H.-Laven, Mary. Farnham, 2013. 15-31.

Duve

2010 Duve, Thomas: El concilio como instancia de autorización. La ordenación sacerdotal de mestizos ante el Tercer Concilio Limense (1582/83) y la comunicación sobre Derecho durante la monarquía española. In: *Revista de Historia del Derecho*, 40. (2010) 1-29.

Egaña

1958 Egaña, Antonio de: *La teoría del Regio Vicariato español en Indias*. Roma, 1958.

Egido López

2004 *Los jesuitas en España y en el Mundo Hispánico*. Coord.: Egido López, Teófanos. Madrid, 2004.

Estenssoro

2003 Estenssoro, Juan Carlos: *Del paganismo a la santidad. La incorporación de los indios del Perú al catolicismo, 1532-1750*. Lima, 2003.

Fernández Terricabras

2000 Fernández Terricabras, Ignasi: *Felipe II y el clero secular. La aplicación del Concilio de Trento*. Madrid, 2000.

García Cabrera

1994 García Cabrera, Juan Carlos: *Ofensas a Dios, pleitos e injurias: causas de idolatrías y hechicerías. Cajatambo, siglos XVII-XIX*. Cusco, 1994.

Grignani

2009 Grignani, Mario Luigi: *La Regla Consueta de Santo Toribio de Mogrovejo y la primera organización de la Iglesia americana*. Santiago de Chile, 2009.

Gutierrez De Arce

1954 Gutierrez De Arce, Manuel: Regio Patronato Indiano. In: *Anuario de Estudios Americanos*, 11. (1954) 107-168.

Hera

1992 Hera, Alberto de la: El Patronato y el Vicariato regio en Indias. In: *Historia de la Iglesia en Hispanoamérica y Filipinas (siglos XV-XIX)*. Ed.: Borges, Pedro. Madrid, 1992. 63-97.

Huys

1997 Huys, Johan Leuridan: *José de Acosta y el origen de la idea de misión. Perú, siglo XVI*. Cuzco, 1997.

Leturia

1959 Leturia, Pedro de: *Las relaciones entre la Santa Sede e Hispanoamérica*. Vol. 1. *Epoca del Real Patronato 1493–1800*. Caracas, 1959.

Levillier

1920 Levillier, Roberto: *Santo Toribio Alfonso Mogrovejo. Arzobispo de los Reyes (1581–1606), organizador de la iglesia en el Virreinato del Perú*. Madrid, 1920.

Lisi

1990 Lisi, Francesco: *El Tercer Concilio limense y la aculturación de los indígenas sud-americanos. Estudio crítico con edición, traducción y comentario de las actas del concilio provincial celebrado en Lima entre 1582 y 1583*. Salamanca, 1990.

Lopetegui

1942 Lopetegui, León: *El padre José de Acosta S. J. y las misiones*. Madrid, 1942.

Lundberg

2008 Lundberg, Magnus: El clero indígena en Hispanoamérica: de la Legislación a la Implementación y práctica eclesiástica. In: *Estudios de historia novohispana*, 38. (2008) 39–62.

Maqueda Abreu

2000 Maqueda Abreu, Consuelo: *Estado, Iglesia e Inquisición en Indias. Un permanente conflicto*. Madrid, 2000.

Marcocchi

2000 Marcocchi, Massimo: *Il Concilio di Trento e l'istituzione del seminario (1563)*. Brescia, 2000.

Mateos

1947 Mateos, Francisco: Primeros pasos en la evangelización de los indios. In: *Misionalia Hispánica*, 4. (1947) 10. sz. 5–64.

Medina

1956 Medina, José Toribi: *Historia del Tribunal de la Inquisición de Lima (1569–1820)*. Santiago de Chile, 1956.

Millar Carvacho

1998 Millar Carvacho, René: *La Inquisición de Lima*. Vol. 1–3. Madrid, 1998.

Mills

1994 Mills, Kenneth: The Limits of Religious Coercion in Colonial Peru. In: *Past and Present*, 145. (1994) 84–121.

1997 Mills, Kenneth: *Idolatry and Its Enemies: Colonial Andean Religion and Extirpation, 1640–1750*. Princeton, 1997.

Minnich

2008 Minnich, Nelson H.: *Councils of the Catholic Reformation*. Aldershot, 2008.

Mora Mérida

1980 Mora Mérida, José Luis: La visita eclesiástica como institución en Indias. In: *Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamericas*, 17. (1980) 59–67.

Nieto Vélez

2002 Nieto Vélez, Armando: Los primeros jesuitas en el Perú y la evangelización de los indígenas. In: *Sobre el Perú: Homenaje a José Agustín de la Puente Candamo*. Tom. 2. Ed.: Guerra, Margarita. Lima, 2002. 929–934.

Parker

2001 Parker, Geoffrey: *The World is Not Enough: The Imperial Vision of Phillip II of Spain*. Waco, 2001.

Pérez Puente

2016 Pérez Puente, Leticia: En una tierra inmensa y sin clérigos. La fundación del seminario del Tucumán, 1587–1611. In: *Secuencia*, 94. (2016) 6–38.

Po-Chia Hsia

1998 Po-Chia Hsia, Ronnie: *The World of Catholic Renewal 1540–1770*. Cambridge, 1998.

Polo Rubio

2001 Polo Rubio, Juan José: La figura del obispo en los Concilios Limenses. In: *Hispania Sacra*, 53. (2001) 108. sz. 491–502.

Prosperi

2008 Prosperi, Adriano: *El Concilio de Trento, una introducción histórica*. Valladolid, 2008.

Rodríguez Valencia

1957 Rodríguez Valencia, Vicente: *El patronato regio de Indias y la Santa Sede en Santo Toribio de Mogrovejo (1581–1606)*. Madrid, 1957.

Rojas Donat

2002 Rojas Donat, Luis: *España y Portugal ante los otros. Derecho, religión y política en el descubrimiento medieval de América*. Concepción, 2002.

Sánchez Bella

1993 Sánchez Bella, Ismael: Las Bulas de 1493 en el Derecho Indiano. In: *Anuario Mexicano de Historia del Derecho*, 5. (1993) 371–388.

Saranyana–Alejos-Grau

1999 *Teología en América Latina*. Vol. 1. *Desde los orígenes a la Guerra de Sucesión (1493–1715)*. Ed.: Saranyana, Josep Ignasi–Alejos-Grau, Carmen José. Madrid, 1999.

Shiels

1961 Shiels, Eugene: *King and Church. The Rise and Fall of Patronato Real*. Chicago, 1961.

Traslosheros

2014 Traslosheros, Jorge: *Historia judicial eclesiástica de la Nueva España. Materia, método y razones*. México, 2014.

Undurraga Schüller–Gaune

2014 *Formas de control y disciplinamiento. Chile, América y Europa, siglos XVI–XIX*. Ed.: Undurraga Schüller, Verónica–Gaune, Rafael. Santiago de Chile–Lima, 2014.

Urbano

1993 Urbano, Henrique: Ídolos, figuras, imágenes. La representación como discurso ideológico. In: *Catolicismo y extirpación de idolatrías. Siglos XVI–XVIII: Charcas, Chile, México, Perú*. Comp.: Ramos, Gabriela–Urbano, Henrique. Cuzco, 1993. 7–30.

Vargas Ugarte

1953 Vargas Ugarte, Rubén: *Historia de la Iglesia en el Perú*. Tom. 1. Lima, 1953.

1963–1965 Vargas Ugarte, Rubén: *Historia de la Compañía de Jesús en el Perú*. Tom. 1–4. Burgos, 1963–1965.

Vizuete Mendoza

2014 Vizuete Mendoza, Jose Carlos: La Iglesia peruana después de Trento. In: *El Perú en la época de Felipe II*. Ed.: Campos y Fernández de Sevilla, F. Javier. San Lorenzo de El Escorial, 2014. 157–184. (Colección del Instituto Escorialense de Investigaciones Históricas y Artísticas, 47.)

Zimmermann

2006 Zimmermann, Klaus: Las gramáticas y vocabularios misioneros: entre la conquista y la construcción transcultural de la lengua del otro. In: *Actas del V Encuentro de Lingüística de la Facultad de Estudios Superiores Acatlán*. Ed.: Máynez, Pilar–Dosal G., María Rosario. México, 2006. 319–356.

CONSTANZA LÓPEZ LAMERAIN

THE THIRD COUNCIL OF LIMA AND THE UNIFIED EVANGELISTIC NORMS IN THE ECCLESIASTICAL PROVINCE OF PERU

The Third Council of Lima (1582–1583) was a significant provincial assembly for South America, especially because it drew up an important policy statement for indigenous Christianisation in the ecclesiastical province of Peru. The provisions made by the council corresponded to the policy of the Spanish monarch in the late 16th century, aiming at the regulation of the administration of the colonies in the New World. Also, the celebration of the Council of Trent, which had closed its sessions in 1563, induced a revision of the Church's guidelines in Hispanic America. These circumstances encouraged a rigorous Christianization policy for South America, which was the most important outcome of the Third Council of Lima.

CONTENTS

Friars and Missionaries in South America (Tibor Martf)	179
<i>Studies</i>	
István Szászdi León-Borja: God's First Words in the New World: Millenarianism, Heresy and Orthodoxy in the Isle of La Española in 1493	183
Constanza López Lamerain: The Third Council of Lima and the Unified Evangelistic Norms in the Ecclesiastical Province of Peru	211
Loránd Zajta: The Missionary and Scientific Activity of Károly Brentán on the Territory of the Viceroyalty of Peru	229
Dóra Babarczi: Hungarian Jesuits in Paraguay: The Letters of Ferenc Limp, SJ from the Years 1752–1753	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: The Rebellion of Arecaya: Armed Guaraní at the Frontier	277
Ludolf Pelizaeus: The Narrative Construct of "Uncolonized Land" and Its Contribution to the Conquest of Chile from the Outset of the 16 th Century	297
<i>Book Reviews</i>	
Hungarian Jesuits in Brazil, 1753–1760 (Ágnes Menyhárt)	319
The Túpac Amaru Rebellion (Brigitta Kinga Schvéd)	323
On Mission in Chile, 1956–1975 (Mátyás Gábor Varga)	328

SZERZŐINK

Babarczi Dóra, PhD, Szegedi Tudományegyetem • López Lamerain, Constanza, doktorandusz, Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte (Frankfurt am Main) • Menyhárt Ágnes, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Pelizaeus, Ludolf, egyetemi tanár, Université de Picardie Jules Verne UFR de Langues et Cultures étrangères (Amiens) • Schvéd Brigitta Kinga, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Svriz Wucherer, Pedro Miguel Omar, doktorandusz, Universidad Pablo de Olavide (Sevilla) • Szászdi León-Borja István, egyetemi tanár, Universidad de Valladolid • Varga Mátyás Gábor, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Zajta Loránd, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

JEZSUITÁK

Megjelent a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya és a Chilei Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége támogatásával

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka

Nemzeti Kulturális Alap